

GĖRIO PAIEŠKOS

D. M. Stančienė. *Gėrio ženklai būtyje*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006. 305 p. ISBN 9986-638-66-6

D. M. Stančienės monografija *Gėrio ženklai būtyje* priverčia permąstyti aktualias žmogaus egzistencijos problemas. Pagrindinė šios knygos mintis – *Gėrio* ir jo ženklų būtyje *ieškančio su-
pratimo* drama, atskleidžiama per mąstymo istoriją paveikusių asmenybių Abelaro, Malebranche'o ir Rousseau darbų analizę. Šie mąstytojai filosofijos istorijoje svarbūs, nes jų koncepcijos formavosi trijų religijų – judaizmo, islamo, krikščionybės – ir filosofijos konflikto kontekste, kuriame atsispindi nuolatinis gėrio ženklų ieškojimas. Visi trys mąstytojai, būdami nepriklausomos ir laisvos minties skleidėjai, dvasininkų cenzūruojamame intelektualiniame gyvenime sukūrė naują požiūrį į prigimtį, gamtos dėsnius, asmenybės ugdymą ir moralinius įstatymus santykyje su Dievu. Analižuodama Abelaro, Malebranche'o ir Rousseau darbus, autorė apibūdino gėrio raišką ir religinio tikėjimo reikšmę žmogaus dvasiniam tobulėjimui, atskleidė sudėtingą socialinę ir intelektualinę situaciją, stūmusią mąstymo procesą į *dabartį*, parodė, kad viduramžių epochos metmenys aptinkami šiuolaikinėje Vakarų kultūroje.

Pratarmėje D. M. Stančienė pažymi, kad gėrio ženklai yra išvelgiami įvairiose kultūrose ir civilizacijose, tautų tradicijose bei papro-

čiuose, mituose, tikėjime, randami mokslo ir meno kūriniuose. Pirminės gėrio prasmės ieškojimais praplečia taurumo erdvę ir padeda suprasti egzistencinius tikslus. Beveik prieš šimtmetį Oswaldo Spenglerio pavartotas *Saulėlydžio* įvaizdis buvo išpėjimas apie europinės civilizacijos nuosmukį bei jos aklumą gėrio ženklu. Joyce'o, Heideggerio, Levino ir kitų šiuolaikinių intelektualų darbai mus moko iš naujo mąstyti apie gėrį ir blogį, žmogaus elgesį, jo veiklą.

XII a. Paryžiuje dirbusio Abelaro intelektualinė galia lyginama su XX a. Paryžiaus intelektualais Jeanu Pauliu Sartre'u ir Micheliu Foucault. Abelaro išplėtotas ir teologijoje pritaikytas lyginamasis metodas, kurį viduramžiais naudojo viešuose disputuose ir besikuriančių universitetų dėstymo praktikoje, Edmundo Husserlio buvo panaudotas fenomenologijoje. Abelaro pasiekimai logikoje to meto filosofams leido atskirti filosofiją nuo teologijos. Kaip vienas iš scholastikos kūrėjų, Abelaras moralinei doktrinai suteikė naują pagrindą, apibrėždamas sąžinę kaip subjektyvią etikos normą, determinuojančią vidines paskatas. D. M. Stančienė pažymi, kad Abelaro erudicijos pagrindas buvo klasikinis išsilavinimas, tad jis antikos išmintį derino su Biblijos tradicija,

t. y. *gėrį*, glūdinčių proto apšviestos valios įtampoje, siejo su *Gėriu*, suteiktu transcendentiško ir visagalio Dievo, teigdamas, kad žmogaus gerumas ar blogumas priklauso nuo jo valios sprendimo. Tai akivaizdžiai atskleista autobiografiniame pasakojime, kuriame Abelaras savo gyvenimą pateikia, pasak garsaus medievisto Marie-Dominique Chenu, tarsi *sąmonės atbūdimo viduramžių civilizacijoje* problema (p. 15).

XVII ir XVIII amžiais, teigia autorė, vėl buvo sugrįžta prie Abelaro gyvenimo ir darbų. Jo scholastinį metodą ir moralinės doktrinos teiginius savo metafizikoje bei etikoje taikė Malebranche'as. 1616 m. pasirodė Jeano de Meuno *Rožės romanai*, kuriame aprašoma Abelaro ir Eloyzos istorija, 1778 m. – Restifo de la Bretonne'o romanai *Naujasis Abelaras*, 1761 m. – Jean-Jacques'o Rousseau romanai *Julija, arba Naujoji Eloiza* (p. 15). Todėl natūralu, kad XVII a. ši problema tebėra aktuali. Monografijoje parodoma, kaip prancūzų mąstytojas Malebranche'as, augustinizmo tradicijos: *tikėjimas ieškantis supratimo* įtakoje, bando racionalistiškai spręsti Dievo paslaptį, įveddamas priklausomybės – nepriklausomybės santykį tarp Kūrėjo ir jo kūrinio. Dievo tapimas žmogumi naikina kūrinio ribotumą ir, pasak Malebranche'o, liudija Dievo išmintį, galybę ir gerumą.

D. M. Stančienė nagrinėdama Malebranche'o žmogaus sampratą, parodo, kad žmonės, priklausančius dviem skirtingiems pasauliams: aistrų ir proto, suvienija *Gėrio* troškimas, būdingas visiems žmonėms. Todėl, pasak Malebranche'o, žmogaus pareiga yra ne tik mylėti Dievą, bet ir susijungti su juo dvasioje, atsiskiriant nuo pasaulio. Malebranche'as, Descartes'o įtakoje, jungdamas teologiją ir filosofiją, sukūrė originalią metafiziką, turėjusią poveikį Port-Royalio mokyklai, Pascalio filosofijai (p. 209–211).

Randantis naujiems dvasiniams religiniams sąjūdžiams, visuomenėje stiprėja laisvamany-

bė, moralinis nuosmukis. *Gėrio* problema garbinant materialines vertybes nustumiama į antrą planą. Voltaire misticismui, pasimetusiam metafizikos srovėse, priešpriešina gamtos pažinimą ir materialių vertybių gamybą. Šiai pozicijai pasipriešina Rousseau, kritikuodamas mokslo ir progreso kultą. Autorė monografijoje nagrinėja Rousseau Aukščiausiojo *Gėrio* įžvalgą *jausmingąją širdimi*, kuri leidžia suprasti pasaulį, jo tikslingumą ir baigtinumą bei suprasti Rousseau religijos konstantą: *mes esame Dievo akivaizdoje, iš kurios nepaspruksime jokiais gudravimais, jokiomis išmonėmis; šioje akivaizdoje esame patys savimi, esame tikri* (p. 257).

Monografiją *Gėrio ženklai būtyje* sudaro trys dalys, kuriose *gėrio* samprata nagrinėjama metafiziniu ir etiniu aspektu istoriniame ir socialiniame kontekste. Pirmojoje dalyje *Supratimas, ieškantis gėrio, arba Abelaro dialektika* autorė parodo Abelaro bandymus suvokti būties tvarką, siekiant nutiesti kelius link *Aukščiausiojo Gėrio*. Kadangi šis *Gėris* yra absoliučiai transcendentiškas ir žmogui nepažinus, tai, pasak Abelaro, tik logikos mokslas leidžia bent apytikriai atskleisti tiesą apie Dievą. Mąstytojas teigė, kad protas, logikos taisyklių pagalba atsiskyres nuo tikėjimo, ne tik kad neprieštarauja pastarojo tiesoms, bet dargi jas išplečia. Būdamas nepralenkiamas dialektikas, savo gausiems mokiniais, pažymi autorė, Abelaras įdiegė intelektualinio griežtumo reikalavimą (p. 109).

Analizuodama garsiuosius Abelaro ir Eloyzos laiškus, D. M. Stančienė atskleidžia ne tik skausmingus *Aukščiausiojo Gėrio* ir jo raiškos ieškojimus, bet ir Abelaro talentą, protą, mintis, jausmus, įsitikinimus, principus, nulėmusius jo elgesį bei darbų turinį.

Antrojoje dalyje *Malebranche'as, arba Gėriui tarnaujantis kartezianizmas* parodoma, kaip Malebranche'as teologine forma išreiškė Descartes'o idėjas, sukurdamas originalią metafi-

zika. Pagrindinis šios metafizikos elementas yra Įsikūnijimas, sujungęs dvi substancijas – sielą ir kūną. Remdamasis Įsikūnijimo teorija, rašo D. M. Stančienė, Malebranche'as aiškino, kad „žmogus tėra *proga* (lot. *occasio*) reikštis dieviškai galybei pagal bendruosius sielos ir kūno vienybės dėsnius“ (p. 17). Kadangi Dievas yra pasaulio ir žmogaus kūrėjas, tai, pasak Malebranche'o, žmogaus elgesys ir jo veikla priklauso nuo Dievo valios, kuri žmonių sielose įdiegė polinkį į gėrį. Malebranche'o koncepcijoje Dievo protas, vadovaudamas Jo valiai, pažymi autorė, apibrėžia pasaulio sudedamųjų dalių santykius bei hierarchiją (p. 167). Išmintis Malebranche'ui yra Dievo kuriančios valios pagrindas, kuri susiliedama su meile tiesai ir gėriui, veikia pagal tvarkos dėsnius ir todėl „Dievas negali nubausti nekalto žmogaus“ (p. 168). Žmogui būdingas tvarkos jausmas, pasak Malebranche'o, rašo D. M. Stančienė, yra savitas moralinis instinktas. Ši mintis pradėjo Rousseau apibrėžti sąžinę „kaip dievišką instinktą, dangišką nemirtingą balsą, kuris esąs patikimas žmogaus vadovas“ (p. 17).

Trečiojoje dalyje *Teesie Tavo valia, arba Rousseau Gėrio religija* autorė analizuoja Rous-

seau *jausmingosios širdies* sampratą. Jausmingoji širdis arba juslinis *cogito* kartu su vidiniu balsu, Jacques'o Derrida teigimu, niekada nemelavo Rousseau (p. 17). D. M. Stančienė parodė, kad Rousseau savąją krikščionybę gynė nuo Bažnyčios institucijų, teigdamas, kad jo religija – tai proto ir širdies sąjunga. Toks požiūris leido Rousseau atpažinti esminius krikščionybės elementus: visuotinę brolybę, gyvenimą vienybėje su Dievu, teisingos valdžios siekimą (p. 265).

Išvados autorė subtiliai pacituoja Hansą Georą Gadamerį, teigiantį, kad „istorinė sąmonė yra ... „savotiška mūsų pojūčių dvasinumo instrumentuotė“, padedanti reflektiviai atpažinti gėrio, tiesos ir grožio vienybės tikrąją būtį (p. 267). Monografijoje analizuojama medžiaga patvirtina istorinės sąmonės svarbą, suvokiant Gėrį kaip aukščiausiąją vertybę.

Be kita ko, autorės pateiktas išsamus bibliografijos sąrašas, dalykinė rodyklė ir chronologinės to laikmečio istorinių įvykių lentelės, bus puikios metodinės nuorodos studentams, rašantiems darbus panašia tematika.

Bronislovas Kuzmickas